

OCENA CAŁOKSZTAŁTU DOROBKU NAUKOWEGO

Ks. dr. Marka Gilskiego

Ocena osiągnięcia naukowego

Ks. dr Marek Gilski studiował teologię w latach 1989-1995 i uwieńczył te studia uzyskaniem tytułu magistra teologii na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Następnie w latach 1997-2001 odbył studia licencjacko-doktoranckie z teologii dogmatycznej na Wydziale Teologii KUL w Lublinie. Uwieńczył je uzyskaniem (2002 r.) stopnia naukowego doktora nauk teologicznych w zakresie teologii dogmatycznej na podstawie dysertacji *Mariologia kontekstualna św. Augustyna*, napisanej pod kierunkiem znanego mariologa, O. prof. S.C. Napiórkowskiego. Rozprawa doktorska księdza Gilskiego, opublikowana pod tym samym tytułem (Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, ss. 234), stanowi niewątpliwie mocny punkt wyjścia ku dalszym badaniom naukowym i wyznacza ich zasadniczy kierunek. W międzyczasie Habilitant rozpoczął studia magisterskie z filologii klasycznej na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL (1998-2003), a po uzyskaniu tytułu magistra kontynuował ten sam kierunek w ramach studiów doktoranckich (2003-2007), zwieńczonych obroną doktoratu i uzyskaniem stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w zakresie filologii klasycznej (2011). W tym samym roku praca doktorska ukazała się drukiem w formie książki *Koncepcja wzroku w poematach homeryckich*, Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2011, ss. 308. Tym samym ks. Gilski uzyskał wiedzę i warsztat naukowy predysponujący go do badania zagadnień teologicznych związanych ze źródłami powstałymi w językach klasycznych.

Ocena publikacji stanowiącej osiągnięcie naukowe

Książka ks. Marka Gilskiego, *Mariologia centonów*, (Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2015, ss. 246), wpisuje się w jeden z głównych obszarów zainteresowań naukowych Autora. Wcześniejsze jego osiągnięcia w tej dziedzinie to opublikowana praca doktorska (M. Gilski, *Mariologia kontekstualna św. Augustyna*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, ss. 234) oraz 12 artykułów naukowych opublikowanych w periodykach naukowych i recenzowanych pracach zbiorowych. Trzeba również wspomnieć o wystąpieniach konferencyjnych (na konferencjach zagranicznych i polskich), które podejmowały problematykę mariologiczną. Tak więc dotychczasowe osiągnięcia naukowe na polu mariologii predysponowały Autora do podjęcia tematu zwieńczonego omawianą publikacją. Nie bez znaczenia dla kompetentnego opracowania podjętego zagadnienia są również umiejętności ks. Gilskiego w dziedzinie filologii klasycznej.

Mariologia centonów podejmuje zagadnienie bardzo mało znane, i to nie tylko w obszarze polskiej literatury naukowej. Dotyczy ono pierwszych wieków chrześcijaństwa,

kiedy to kształtował się również dogmat maryjny. Pokazuje trud dotarcia z prawdą chrześcijańską do ludzi kształconych w kulturze greckiej, gdzie sporą rolę odgrywały również dzieła o charakterze mitycznym. Stosując zasadę analogii zaczęto dokonywać chrześcijańskiej interpretacji tych dzieł, przez co mit grecki stał się ważnym narzędziem apologetycznym, zwłaszcza w dotarciu do ludzi wykształconych. Ta relacja analogii pomiędzy tekstami biblijnymi, a najważniejszymi dziełami literatury starożytnej stała się przedmiotem wielu badań, zarówno od strony teologicznej, jak i literackiej. Czym więc nasz Autor uzasadnia podjęcie tego właśnie zagadnienia "mariologii centonów" jako pola badawczego? Odpowiedź, odpowiednio udokumentowana, niesie w sobie dwa elementy. Pierwszy to brak w licznych studiach nad podobieństwem literatury pogańskiej do Biblii przebadanych i usystematyzowanych wątków mariologicznych. Drugi zaś odnosi się do niewielu studiów nad tymi wątkami mariologicznymi (raczej literatura obca), w których podobieństwo postaci mitycznych do Maryi jest ujęte bardzo wycinkowo i fragmentarycznie. Brak jest zaś ujęcia systematyzującego, które w sposób całościowy opracowałoby tę tematykę. Słusznie więc nasz Habilitant wybiera zagadnienie, które przynosi oczywisty element nowatorski na polu mariologii jako dziedzinie teologii dogmatycznej.

Gdzie szuka źródeł? Autor wskazuje na mało znany rodzaj utworów z czasów starożytności chrześcijańskiej zwanych centonami. Były to dzieła kompilacyjne, z odpowiednio ułożonych cytatów z klasyki literatury greckiej, których celem było oddanie piękna chrześcijańskiego przesłania. Nie odznaczają się one jednak przypadkowością ułożonych tekstów, lecz posiadają zamierzoną wewnętrzną spójność treści. Niektóre z nich, próbujące ująć całościowo prawdę Ewangelii, staną się źródłem dla podjętej przez Habilitanta próby całościowego opracowania mariologii centonów.

Główne zadanie, jakie stawia sobie Ks. Gilski, to dokonanie syntezy analizowanych tekstów w celu zarysowania całościowego obrazu Matki Bożej, jaki zawarty jest w poszczególnych centonach. Autor jest świadom trudności, jakie przed nim stoją. Pytań o podobieństwo doświadczeń bohaterów epickich, najczęściej mitycznych, do doświadczenia Maryi czy stosowność porównywania doświadczeń postaci historycznej, jaką była Niewiasta z Nazaretu, do postaci czysto mitycznych, nie podjęła bowiem dotychczasowa literatura naukowa. Aktualny stan badań tego problemu jest bowiem cząstkowy, niewystarczający, ale inspirujący do podjęcia wyzwania całościowego opracowania mariologii centonów. W trakcie swojej publikacji Autor zauważa istnienie takich opracowań cząstkowych i odsyła do nich jako obiektywnej literatury przedmiotu.

Podstawowym źródłem, kompletnym jeśli chodzi o zarysowany problem, są dla naszego Autora teksty tzw. centonów chrześcijańskich (centony homeryckie, dramat *Christus patiens* oraz centony wergilijskie). Ks. Gilski korzysta z krytycznych wydań tych wszystkich tekstów. W ich analizie zachowuje porządek chronologiczny, stąd układ rozdziałów zgodny jest z czasem powstania poszczególnych centonów. Dotarły one do naszych czasów jako dzieła anonimowe, co najwyżej przypisywane pewnym osobom, gdyż ich autorstwo trudne jest dziś do ostatecznego ustalenia.

Struktura recenzowanej książki podyktowana jest trzema rodzajami centonów chrześcijańskich. Pierwszy podejmuje problematykę centonów homeryckich, z zamiarem odkrywania postaci Maryi przez pryzmat *Iliady* i *Odysei*. Autorytet dzieł Homera przekraczał granice kultury greckiej, stąd nie brak wśród chrześcijan odwołań do jego poematów, motywowanych odnajdywaniem w nich argumentów za monoteizmem. Ks. Gilski zwraca uwagę na powagę źródłową chrześcijańskich centonów homeryckich. Poddaje analizie zawarte tam perykopy ewangeliczne, w których pojawia się postać Maryi. Chodzi o sceny zwiastowania, narodzenia Jezusa, pokłonu Magów, ucieczki do Egiptu oraz wesela w Kanie Galilejskiej. Analiza ta obejmuje także inne sceny, w których autorzy centonów umieścili Maryję. Jak zauważa nasz Autor, "nowością centonów jest wprowadzenie Matki Pana zarówno do scen chrztu w Jordanie, złożenia ciała Jezusa do grobu, jak i do zmartwychwstania oraz wniebowstąpienia Jezusa" (s. 26). Dziewięć analizowanych scen ukazuje pozytywny obraz Maryi, przede wszystkim w tajemnicy Jej Bożego macierzyństwa oraz w świetle prawdy o zmartwychwstaniu, jako Tę, która pierwsza jest świadkiem i głosicielką tej prawdy. Wprowadzone nowe pojęcia zwracają uwagę na pełnię łaski Maryi, zaś w ukazaniu prawdy Wcielenia brak jest jej trynitarnej perspektywy. Analiza terminologiczna centonów wskazuje, iż ich tekst znacząco odbiega od Biblii. Natomiast centony wielokrotnie ukazują Maryję odwołując się do kategorii piękna.

Drugi rozdział za przedmiot analiz obiera dramat *Christus patiens*. Głównym kluczem analizy jest tutaj relacja pomiędzy mariologią biblijną, a przykładem mariologii skonstruowanej w oparciu o grecki dramat epoki klasycznej. Podkreślmy, iż Habilitant idzie tu ścieżką poprawną metodologicznie. Dokonuje bowiem analizy tego dramatu koncentrując się na tych tekstach o Maryi, które autorowi udało się przedstawić za pomocą tekstów pochodzących z tragedii greckiej, a pomija te sformułowania, które są dodatkiem odautorskim. Choć *Christus patiens* składa się z trzech części (męka i śmierć Chrystusa, złożenie do grobu oraz zmartwychwstanie Jezusa), to nie brak wielu nawiązań do dzieciństwa Jezusa, gdzie ukazane są różne wydarzenia z życia Maryi. Ponadto męka Chrystusa prezentowana jest z perspektywy Jego Matki. Odkryty przez ks. Gilskiego obraz Maryi na kartach analizowanego dramatu cechuje się przede wszystkim ukazaniem Matki Pana z pogłębionej perspektywy paschalnej. Autor dramatu nie tylko nawiązuje do scen biblijnych, ale również do literatury apokryficznej. Podkreśla pewność Maryi co do faktu zmartwychwstania. Jednak skala modyfikacji w centonie jest duża, "co jest dowodem na świadomość autora *Christus patiens*, że nie jest możliwe przedstawienie pełnego obrazu Maryi w oparciu o tragedię klasyczną" (s. 176).

Trzeci rozdział poświęcony jest przedstawieniu postaci Bożej Rodzicielki w oparciu o poematy Wergiliusza. Autorytet tego pisarza był tak wielki, że również autorzy chrześcijańscy nie mogli przejść wobec niego obojętnie. Z racji na tematykę jego utworów teksty te stały się od początku elementem wykorzystywanym w apologetyce. Są również obecne u późniejszych autorów chrześcijańskich. Postać Maryi pojawia się w dwóch centonach wergiliańskich (*Cento Probae, De uerbi incarnatione*) i one są przedmiotem szczegółowej analizy w tym trzecim rozdziale recenzowanej publikacji. Zainteresowanie tematyką maryjną ogranicza się w nich do czasu dzieciństwa Jezusa i jest uboższe w

porównaniu ze scenami biblijnymi, a nawet centonami homeryckimi. Koncentruje się na stanach emocjonalnych Maryi, a dominującą prawdą jest Boże Macierzyństwo.

Patrząc na całość recenzowanej publikacji stwierdzamy w sposób oczywisty, iż Autor *Mariologii centonów* posiada umiejętność dobrej analizy tekstów źródłowych, które są w tym przypadku nie stricte teologiczne, lecz literackie. Jak sam to zauważa, "do istoty gatunku literackiego, jakim jest centon, należy tworzenie nowych relacji pomiędzy niezwiązanymi ze sobą tekstami. Umieszczenie obok siebie pochodzących z odmiennych kontekstów sformułowań sprawia, że zyskują one zupełnie nowy sens" (s.11). Ks. Gilski wywiązał się z tego znakomicie, odnajdując najpierw klucz użyty do porządkowania materiału literackiego, a następnie wydobywając z analizowanych tekstów najważniejsze aspekty tajemnicy Najświętszej Maryi Panny. Tym kluczem porządkującym było Pismo Święte, a autorzy centonów tak komponowali swoje dzieła, aby maksymalnie wiernie oddawały treść zawartą na kartach Pisma Świętego (por. s. 209).

Jest więc *Mariologia centonów* dziełem wiernym źródłom, gdzie możemy zauważyć łatwość, z jaką Autor porusza się pośród tekstów starożytności chrześcijańskiej. Nie jest to jednak analiza powierzchowna, lecz mocno wnikliwa, ukazująca kompetencje teologiczne i filologiczne Autora. Cechuje ją systematyczność i porządek. Każda analizowana scena kończy się wnioskami dotyczącymi aspektów życia i postawy Maryi, zaś każdy rozdział posiada zarysowany całościowy obraz Bożej Rodzicielki, jaki jawi się w badanym materiale źródłowym.

Właściwe są również wnioski końcowe. Autor nie ogranicza się jedynie do opisanie stanu badań. Wnikliwie pyta o rolę tego gatunku literackiego w przekazie wiary. Spojrzenie na teksty o charakterze mitycznym w świetle Biblii pozwalało zharmonizować je z przesłaniem Ewangelii. Choć, jak sam to podkreśla, centony nie cieszyły się wielkim zaufaniem u ortodoksyjnych pisarzy chrześcijańskich tego okresu (por. s. 12-15), to jednak mogły stanowić pomost dla spokojnej recepcji testów literatury pogańskiej, która była obecna w ówczesnym systemie kształcenia (zarówno dla chrześcijan, pełniących rolę nauczycieli, jak i dla pobierających naukę uczniów). Godnym zauważenia jest też fakt, iż centony wielokrotnie ukazują Maryję odwołując się do kategorii piękna, czyli posługują się jedną z możliwych dróg uprawiania teologii jaką jest *via pulchritudinis*.

Zasadnicze dwa pytania, które Habilitant stawia i na nie odpowiada, są następujące: jaka jest relacja między obrazem Bogarodzicy, jaki odczytujemy w Biblii, a tym, który prezentują centony chrześcijańskie? Jaka jest rola centonów chrześcijańskich w przekazie prawdy o Matce Bożej i ich rola w formowaniu się dogmatu maryjnego? Ks. Gilski najpierw zwraca uwagę na to, iż centony nie przekazały całości bogactwa mariologii biblijnej. Brak integralności przekazu nie oznacza jednak całkowitej nieprzydatności centonów chrześcijańskich. Jest w nich bowiem sporo elementów pozabiblijnych, które są świadectwem tego, co w ówczesnych tekstach patrystycznych i apokryficznych pisano o Matce Bożej. Zdumiewa bogactwo terminów, jakimi określają one postać Matki Jezusa. Ponieważ brak jest w świecie mitów postaci podobnej do Maryi, autorzy centonów nawiązują do wielu postaci ze

świata bogów i ludzi, a nawet świata zwierząt i rzeczy. Pozwala to odkrywać uniwersalność postaci Matki Pana i Jej bogactwo, trudne do opisania. Jednak wiele dodatków pozabiblijnych jest znakiem niewystarczalności klasycznej literatury pogańskiej do przedstawienia Maryi w perspektywie paschalnej. Niejednorodny jest także sposób korzystania przez autorów centonów z biblijnego materiału źródłowego. I tak obserwujemy wrywanie tekstu z pierwotnego kontekstu i umieszczanie go w zupełnie innym, przez co nadaje mu całkowicie nowy sens. Spotykamy ingerencje w tekstach źródłowych poprzez wprowadzenie albo pominięcie negacji. Takie zestawienie Matki Pana z Jej mitologicznymi antytypami pozwala zaprezentować wyjątkowość postaci Maryi. Dwie prawdy są w sposób szczególny podkreślone w centonach chrześcijańskich: Boże Macierzyństwo i Dziewictwo Maryi. Mariologii centonów brak jest perspektywy trynitarniej. Tym nie mniej jej walorem jest to, iż mimo, że ma szerszą perspektywę niż teksty biblijne, to postać Maryi nie jest oderwana od kontekstu chrystologicznego. Słusznie więc Habilitant postuluje możliwość dalszych refleksji, właśnie nad tym kontekstem chrystologicznym, aby wydobyć zawarty tam obraz Chrystusa. Innym nurtem dalszych badań może być, postulowana przez Autora, kwestia eklezjologii tamtych czasów na bazie analizy zwłaszcza centonu *De ecclesia*. Godnym uwagi może być też postulat współczesnego wykorzystania metody autorów centonów. W centonach ukazano bowiem jak po chrześcijańsku odczytać literaturę pochodzącą z różnych kręgów kulturowych, co dzisiaj, przy świetle jako "globalnej wiosce" może być niezbędne i twórcze, zwłaszcza w trosce o właściwą inkulturację przesłania Ewangelii.

Ocena pozostałych publikacji naukowych

Publikacje książkowe

Po obronie, jaka miała miejsce w roku 2002, doktorat ks. Gilskiego z teologii dogmatycznej został opublikowany w formie książki *Mariologia kontekstualna św. Augustyna* (Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, ss. 234). Publikacja ta stanowi potwierdzenie, iż jej Autor posiada ugruntowaną znajomość tematyki mariologicznej, co predysponuje go do podjęcia dalszych, bardziej szczegółowych badań w ramach tej dziedziny teologii dogmatycznej.

Po obronie kolejnego doktoratu, tym razem z filologii klasycznej, Habilitant wydał go w formie książkowej pod tytułem *Koncepcja wzroku w poematach homeryckich* (Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2011, ss. 308). Monografia bardzo nowatorska (podjęty w nie problem badawczy nie był do tej pory badany w literaturze przedmiotu, zarówno polskiej, jak i obcojęzycznej) jest przykładem bardzo dobrej analizy filologiczno-filozoficznej i dojrzałego warsztatu metodologicznego. Podejmuje kwestię najstarszego greckiego sposobu postrzegania rzeczywistości: postrzegania wzrokowego. Praca ta, choć w swej tematyce wydaje się być odległa od teologii, to jednak, zarówno od strony warsztatowej, jak i treściowej, stanowiła ważny etap w przygotowaniu *Mariologii centonów*. Ta książka prezentuje bowiem antyczny sposób ukazywania rzeczywistości przez co przynosi bardzo ważną perspektywę dla ukazanej interakcji pomiędzy światem mitów greckich a Ewangelią.

Kolejna publikacja książkowa ks. Gilskiego to dokonany przez niego polski przekład największego katalogu herezji *Panarion*, autorstwa Epifaniusza z Salaminy (Epifaniusz z Salaminy, *Panarion. Herezje 1-33*, tekst grecki i polski, przekład i wstęp M. Gilski, opracowanie tekstu greckiego i komentarz polski A. Baron, Wydawnictwo Naukowe UPJP2, Kraków 2015, ss. 567). Mamy przed sobą nie tylko dwujęzyczny tekst 33 herezji, ale również wstęp autorstwa Habilitanta, w którym została ukazana postać Epifaniusza z Salaminy i jego dorobek literacki, oraz dokonana krytyczna ocena *Panarionu* w świetle najnowszych badań. Publikacja ta jest z jednej strony nowatorska także przez włączenie do polskiego języka teologicznego nowych pojęć (np. nazwy własne eonów w doktrynach gnostyckich, rozróżnienie między herezjami nazarejczyków i nazorejczyków), a z drugiej stanowi pogłębienie warsztatu badawczego, który ułatwił badania nad *Mariologią centonów*.

Ks. Gilski jest także współautorem czterech publikacji zbiorowych. Dotyczą one analizy nowości i aktualności nauczania Soboru Watykańskiego II i magisterium Jana Pawła II. Pierwsza (M. Cholewa, S. Drzyżdżyk, M. Gilski (red.), *Sobór Watykański II. Złoty jubileusz*, Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2013, ss. 264) stanowi swoiste kompendium wiedzy o Soborze Watykańskim II, co ułatwia zrozumienie najważniejszych nurtów współczesnej teologii i podstawowych wymiarów życia Kościoła dzisiaj. Tym bardziej, że publikacja ta łączy w sobie zarówno perspektywę historyczną, teologiczną, jak i duszpasterską. Trzy kolejne są refleksją nad wybranymi zagadnieniami z bogatej spuścizny polskiego Papieża. Pierwsza z nich (M. Cholewa, S. Drzyżdżyk, M. Gilski (red.), *Zrozumieć, aby czcić. Encykliki Jana Pawła II*, Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2014, ss. 238) jest refleksją nad bogactwem 14 encyklik Jana Pawła II, które są zatrzymaniem się nad prawdą Objawienia w kontekście wyzwań czasu. Są one nie tylko dokumentami Magisterium najwyższej rangi, napisanymi w kluczu hierarchii prawd wiary, ale również świadectwem najbardziej autorskich tekstów Papieża. Druga z tych publikacji (M. Cholewa, S. Drzyżdżyk, M. Gilski (red.), *Osoba w rodzinie. Perspektywa Jana Pawła II*, Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2014, ss. 204) koncentruje się nad prezentacją najważniejszych elementów antropologii w ujęciu Jana Pawła II. Nowatorskim kluczem tego ujęcia jest wizja rodziny z podkreśleniem odpowiedzialności każdego z poszczególnych jej członków. Trzecia książka (S. Drzyżdżyk, M. Gilski (red.), *Oblicza Mądrości. Z czego wyrastamy, ku czemu zmierzamy*, Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2014, ss. 261) podejmuje zagadnienie mądrości jako zasady regulujące życie we wszystkich jego dziedzinach. Widzimy tu ideę mądrości prezentowaną z różnych perspektyw: od historycznej przez prawną, społeczną, ekonomiczną, medialną aż po religijną. Zwornikiem tych wszystkich dziedzin jest fundamentalna obecność mądrości biblijnej, będącej świadectwem uniwersalnego wymiaru chrześcijaństwa.

Pozostałe dokonania naukowo-badawcze

Dorobek 22 artykułów naukowych, jakie powstały po obronie doktoratu z mariologii, można podzielić na pięć grup tematycznych: mariologia; chrześcijaństwo a kultura grecka;

wybrane zagadnienia współczesnej teologii; problemy z pogranicza teologii i innych nauk oraz magia a religia.

a) Mariologia

Ks. Gilski, po obronie swojego doktoratu z mariologii, kontynuuje badania w tej dziedzinie teologii dogmatycznej. Wykorzystuje również drugą swoją specjalizację, filologię klasyczną. Stąd jego artykuły, dotyczące refleksji nad osobą Bożej Rodzicielki, skoncentrowane są na zagadnieniach mariologicznych w teologii patrystycznej. Obejmują one różnorodne spectrum tematyczne. Idąc za ich ważnością dogmatyczną pierwszym tematem, nad którym zatrzymuje się nasz Autor jest pośrednictwo Maryi (M. Gilski, *Pośrednictwo Maryi w przepowiadaniu Ojców Kościoła*, w: S. Drzyżdżyk (red.), *Pośrednictwo podporządkowane Jedynemu Pośrednikowi*, Kraków 2009, s. 45-60). Jest to kontynuacja badania istoty pośrednictw podporządkowanych jednemu pośrednictwu Chrystusa (M. Gilski, *Unus Mediator et multi mediatores. Augustyńska koncepcja pośrednictwa*, "Polonia Sacra" (2004) nr 15, s. 179-191). Autor zwraca uwagę, iż pojęcie *Mediatrix* odnoszone jest do Maryi stosunkowo późno, bo od VI wieku i dotyczy Jej roli w misterium Wcielenia: Bóg przez Maryję przychodzi do człowieka. Kontekst Wcielenia jako tajemnica, która wyjaśnia osobę i posłannictwo Maryi, obecny jest także w innych artykułach naukowych ks. Gilskiego. Pisma św. Hipolita, broniące autentyczności misterium Wcielenia ukazują, iż macierzyństwo Maryi jest gwarancją prawdziwości ludzkiego ciała Jezusa (M. Gilski, *Maryja w pismach św. Hipolita*, „Salvatoris Mater” 11(2009), nr 2, s. 86-94). Tajemnica Bożego Macierzyństwa ukazuje zaangażowanie Maryi w dzieło życia, które odnowi życie ludzi. To zaangażowanie przynosi owoc najpierw w Niej samej, a drogą ku temu jest również pełne ofiary, wewnętrzne przyjęcie tajemnicy życia, przez co Maryja staje się w tym dla nas wzorem i pomocą (M. Gilski, *Maryja, Matka życia*, w *przepowiadaniu Ojców Kościoła*, w: J. Kumala (red.), *Maryja – Matka Życia. Pobożność maryjna w służbie Ewangelii życia. Materiały z sympozjum mariologicznego zorganizowanego przez Centrum Formacji Maryjnej „Salvatoris Mater” (Licheń Stary, 21-22 XI 2008 r.)*, Licheń Stary 2010, s. 25-40). Misterium Wcielenia staje się też źródłem dla mariologii realizowanej przez *via pulchritudinis*. Ojcowie Kościoła wskazują na różne obszary, gdzie to piękno Maryi jest widoczne. Zawsze jednak jest ono w służbie wyrażenia piękna przychodzącego na świat Syna Bożego, dlatego Maryja jest ukazywana jako „Ziemia” rodzącą piękny plon oraz „Drzewo” rodzące piękny owoc (M. Gilski, *Piękno Maryi w pismach greckich Ojców Kościoła*, „Salvatoris Mater” 15(2013), nr 1-4, s. 23-30).

Kolejne studium mariologiczne ks. Gilskiego dotyczy obecności w refleksji patrystycznej prawdy o Niepokalanym Poczęciu Maryi. Wnikliwe studium pozwala zauważyć, iż patrystyka wypracowała wszystkie zasadnicze elementy doktryny o Niepokalanym Poczęciu Maryi: nową terminologię, kategorię uprzedniego oczyszczenia, a nawet ideę łaski uprzedniej, która strzeże przed wejściem w pokusę. Zabrakło jednak zintegrowania tego wszystkiego z doktryną o powszechności odkupienia (M. Gilski, *Patrystyczne prodromy doktryny o Niepokalanym Poczęciu Maryi*, w: S. Drzyżdżyk (red.), *Niepokalana w wierze i teologii Kościoła*, Kraków 2005, s. 7-29). W kolejnych publikacjach ks. Habilitant ukazuje szeroki wachlarz tematyczny, podejmując z jednej strony wywyższenie

Maryi przez Boga w Jej przymiocie królewskości, a z drugiej pełne zaangażowanie Matki w zbawczym dziele Jej Syna, wyrażające się w cierpieniu Maryi. Autor podkreśla, iż idea królewskości Maryi mocno jest ugruntowana w literaturze wczesnochrześcijańskiej, nigdy jednak nie jest to godność, która byłaby ukazywana na równi z królewskością Chrystusa (M. Gilski, *Maryja jako Królowa w tekstach patrystycznych. Terminologia grecka*, „Salvatoris Mater” 10(2008), nr 4, s. 263-272). W podejmowanym zaś zagadnieniu cierpienia Maryi nasz Autor wskazuje najpierw na znikomą obecność tego tematu u Ojców Kościoła i odnoszenie kategorii *compassio* do Chrystusa, co podkreśla prawdziwość Jego ludzkiej natury, zdolnej do cierpienia (M. Gilski, *Cierpienie Maryi w nauczaniu Ojców Kościoła zachodniego*, „Salvatoris Mater” 6 (2004), nr 2, s. 23-34). Analizuje to zagadnienie również w tekstach pobożności pasyjnej, konstatując, iż jest to ważny element tego rodzaju pobożności, a Maryja najczęściej ukazana jest w swoim cierpieniu po stracie Syna. Ważnym wnioskiem jest również i to, że brak w tych tekstach idei Współodkupicielki, a przecież powstawały one w czasie, gdy w mariologii był to temat żywo obecny (M. Gilski, *Maryja w pobożności pasyjnej*, w: A. Gąsior, J. Królikowski (red.), *Na polskiej drodze maryjnej. Materiały z sympozjum mariologiczno-maryjnego, Pasierbiec, 21-22 października 2006 roku*, Częstochowa-Pasierbiec 2007, s. 203-213).

Mariologia ks. Gilskiego podejmuje również tematy kształtowania się mariologicznych prawd wiary w kontekście walki z herezjami. Bada najpierw pod tym kątem dzieła *De haeresibus* św. Augustyna. Doktor Łaski wyraźnie pokazuje wewnętrzną jedność mariologii z chrystologią i soterologią, co pozwala uprawiać tzw. *mariologię kontekstualną*, która pomaga uchwycić komplementarność doktryny chrześcijańskiej, a dzięki temu ukazuje rolę Maryi w chrześcijaństwie i ekumeniczny walor mariologii (M. Gilski, *Maryja w „De haeresibus” św. Augustyna*, „Salvatoris Mater” 6(2004), nr 1, s. 345-353). Natomiast w tekście poświęconym Kollyridiankom, kobiecej sekcje z IV wieku, gdzie oddawano cześć Maryi jako bogini, a przez to przyznano kobietom godność kapłaństwa, zauważa realność zagrożenia dla chrześcijaństwa, jakie płynęło z kultów pogańskich (M. Gilski, *Kollyridianki*, „Salvatoris Mater” 9 (2007), nr 3-4, s. 401-409).

Innym, współczesnym źródłem badawczym dla mariologii ks. Gilskiego, była mariologia i maryjność św. Jana Pawła II. Pierwszym tematem tu podjętym jest rola świadectwa życia Maryi dla zrozumienia zarówno posługi piotrowej naszego Papieża, jak i jego wpływu na świadectwo każdego chrześcijanina. Świadectwo Maryi oparte jest na wewnętrznym doświadczeniu rozważania i modlitwy, co staje się argumentem za wartością Jej modelu życia (M. Gilski, *Maryjny wymiar świadectwa bł. Jana Pawła II*, w: G.M. Bartosik (red.), *Maryjny kształt świadectwa. Materiały z sympozjum mariologicznego i spotkania kustoszów sanktuariów polskich. Częstochowa, 22-24 września 2011 r.*, Częstochowa 2012, s. 43-53). W kolejnym studium nasz Autor podejmuje relację pomiędzy Maryją a Kościołem, w ujęciu Jana Pawła II. Papież widzi tu możliwość odkrycia bardziej duchowego wymiaru macierzyństwa i lepszego, dzięki mariologii, zrozumienia macierzyństwa Kościoła (M. Gilski, *Matka pośród Kościoła*, w: K. Klauza, K. Pek (red.), *Mariologia Jana Pawła II. Problem interpretacji – sposób recepcji*, Lublin 2007, s. 119-132).

Wreszcie trzeba też zauważyć refleksje mariologiczne naszego Habilitanta podjęte wspólnie z autorami reprezentującymi inne dziedziny teologii. Najpierw na bazie objawień, jakich doświadczyła św. Faustyna, dostrzega ważny element pedagogiczny w naszym budowaniu postawy dziecięctwa, tak istotnej w spotkaniu z tajemnicą Bożego miłosierdzia (M. Smyrak, M. Gilski, *Pedagogia Matki Bożej Miłosierdzia w objawieniach św. Faustyny*, w: *Maryja. Matka Boża Miłosierdzia*, brak redaktora, Kraków 2013, s. 63-87). Podejmuje badania nad miejscem ekumenizmu i wielokulturowości w polskiej mariologii posoborowej i formułuje nowe postulaty badawcze (M. Gilski, M. Cholewa, *Ekumeniczność i wielokulturowość w perspektywie języka polskiej mariologii posoborowej*, „*Salvatoris Mater*” 16(2014), nr 1-4, s. 266-275). Wreszcie analizuje związek pomiędzy soborową zasadą hierarchii prawd, a zaskakująco częstym nadawaniem kościołom tytułów maryjnych (M. Cholewa, M. Gilski, *Hierarchia prawd a patrocinia maryjne*, „*Salvatoris Mater*” 13(2011), nr 1-2, s. 287-300).

Całość refleksji mariologicznej ks. Gilskiego cechuje poprawność metodologiczna i dobre wykorzystanie źródeł. Trzeba zauważyć wszechstronność tematyki mariologicznej i różnorodność źródeł. Z racji na posiadane umiejętności dominuje teologia patrystyczna, ale z równie obiektywną swobodą porusza się po zagadnieniach współczesnych. Jego refleksję mariologiczną cechuje zawsze wymiar egzystencjalny, ukazujący aktualność poruszanych zagadnień dla współczesnego chrześcijaństwa.

b) Chrześcijaństwo a kultura grecka

Drugi dział tematyczny publikacji naukowych ks. Gilskiego dotyczy szeroko rozumianych relacji pomiędzy chrześcijaństwem, a kultura grecką. Tutaj również można zauważyć synergię warsztatu naukowego teologa i filologa klasycznego. Podejmuje kwestię analizy semantyczno-teologicznej wybranych pojęć („świadek”, „embrion”, „kapłan”, „mądrość”, „sumienie”), obserwuje obszary przenikania się kultury chrześcijańskiej i pogańskiej (magia, moralność, świętowanie), a także proponuje zastosowanie pewnych wymiarów antycznego wychowania i starożytnej retoryki dla współczesnej pedagogiki (pojęcie *aidos*, wychowanie do odwagi) i współczesnej retoryki. Do najważniejszych wniosków tej refleksji można zaliczyć następujące: całkowitą nowość chrześcijańskiego pojęcia "martys" jako męczennika wobec używania go przez literaturę pogańską (M. Gilski, *W poszukiwaniu genezy pojęcia μάρτυς*, w: S. Drzyżdżyk (red.), *Męczeństwo. Przeszłość – terażniejszość – przyszłość*, Kraków 2012, s. 129-137); użycie już przez Homera słowa "embrion" w sensie pełni życia (M. Gilski, *Początkowe stadia życia ludzkiego według Homera*, „*Polonia Sacra*” (2013), nr 1, s. 5-16); idea mądrości serca, które bez słów czerpie z innego, boskiego serca jest chrześcijańską nowością wobec starożytnego pojęcia mądrości (S. Drzyżdżyk, M. Gilski, *Spotkanie mądrości pogańskiej z chrześcijańską w dramacie *Christus patiens**, w: S. Drzyżdżyk, M. Gilski (red.), *Oblicza Mądrości. Z czego wyrastamy, ku czemu zmierzamy*, Kraków 2014, s. 7-16); studium greckiego terminu *aidos*, które jest bliskie polskiemu pojęciu „wstyd”, z wnioskiem wykorzystania treści tego terminu we współczesnej pedagogice (M. Cholewa, M. Gilski, *Poczucie wstydu a wychowanie*, w: B. Gulla, M. Borowska (red.), *Zdrowie dziecka. Ujęcie holistyczne*, Kraków 2012, s. 127-141; M. Cholewa,

M. Gilski, *Aidos – zapomniany wymiar wychowania*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 16(2015), s. 71-78); dziedzictwo starożytnej Grecji i Rzymu nie traci ze swej aktualności zarówno w odniesieniu do wychowania do odwagi (M. Gilski, *Wychowanie do odwagi w starożytnej Grecji*, „Materiały Homiletyczne” 290(2015), s. 15-23; M. Gilski, *Odwaga starożytnych Rzymian*, „Materiały Homiletyczne” 290(2015), s. 30-36), jak i w odniesieniu do retoryki, choćby stosowanej w kaznodziejstwie (M. Cholewa, M. Gilski, *Podmiot w procesie komunikacji. Pozyskiwanie życzliwości i sympatii słuchaczy*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 13(2012), s. 59-77).

c) Wybrane zagadnienia współczesnej teologii

Trzeci zakres tematyczny publikacji naukowych ks. Gilskiego dotyczy wybranych zagadnień żywo obecnych we współczesnej debacie teologicznej. W ramach badań we współpracy z innymi autorami, zostały podjęte zagadnienia dotyczące istotnych aspektów myśli teologicznej Karola Wojtyły i Jana Pawła II, a także kwestie dotyczące problematyki soborowej, z akcentem na jej recepcję widoczną we współczesnej teologii i życiu Kościoła. Habilitant uwypukla pewne aspekty myśli filozoficzno-teologicznej wczesnych pism Wojtyły (syntezę wiary i rozumu, teologii i życia, poezji i symbolu), które odnajdujemy w jego papieskim nauczaniu (M. Gilski, R.J. Woźniak, *La teología poética de Karol Wojtyła: Sus primeros escritos como fuente de su pensamiento maduro*, „Scripta Theologica” 46 (2014), s. 401-418). W encyklikach Jana Pawła II dostrzega ścisły związek między kultem a rozumem, co zaowocowało wypracowaniem formuł: *intelligo ut colam* oraz *cultus quaerens intellectum* (M. Cholewa, M. Gilski, *Kult poszukuje zrozumienia*, w: M. Cholewa, S. Drzyżdzyk, M. Gilski (red.), *Zrozumieć, aby czcić. Encykliki Jana Pawła II*, Kraków 2014, s. 9-15). Jako efekt badań nad dokumentami ostatniego soboru Habilitant ukazuje systematycznie uporządkowane charakterystyczne elementy teologii soborowej (M. Cholewa, M. Gilski, *Wprowadzenie do problematyki soborów*, w: M. Cholewa, S. Drzyżdzyk, M. Gilski (red.), *Sobór Watykański II. Złoty jubileusz*, Kraków 2013, s. 5-17), ze szczególnym podkreśleniem aktualności dokumentu o ekumenizmie, gdzie koncentruje się na idei różnicy (A. Adam, M. Gilski, *Dekret o ekumenizmie Unitatis redintegratio*, w: M. Cholewa, S. Drzyżdzyk, M. Gilski (red.), *Sobór Watykański II. Złoty jubileusz*, Kraków 2013, s. 105-117). Kolejne badania ks. Gilskiego, o charakterze również empirycznym, dotyczyły skuteczności nauczania Kościoła przez ocenę jego recepcji. Jedna kwestia dotyczy stopnia recepcji, w świadomości i egzystencji chrześcijańskiej, licznych za pontyfikatu Jana Pawła II beatyfikacji i kanonizacji (M. Cholewa, M. Gilski, J. Mieczkowski, *Recepcja beatyfikacji i kanonizacji a tytuły parafii erygowanych w Archidiecezji Krakowskiej w latach 1978-2010*, „Polonia Sacra” (2011), nr 29, s. 151-163). Drugie studium próbuje dać odpowiedź na pytanie o relację pomiędzy zasadą hierarchii prawd, a tytułami, jakie nadawano budowanym w ostatnich dziesięcioleciach kościołom (J. Mieczkowski, M. Gilski, M. Cholewa, *Hierarchia prawd a patroni kościołów*, „Liturgia Sacra” Rok 17(2011), nr 2(38), s. 273-283). Wreszcie podjęty został interesujący dla chrześcijanina, choć nie łatwy w refleksji teologicznej, problem zharmonizowania idei kary wiecznej z chrześcijańską nadzieją (M. Cholewa, M. Gilski, *Kara w perspektywie nadziei*, w: I. Jazukiewicz, E. Rojewska (red.), *Nadzieja i sprawiedliwość jako sprawności moralne w wychowaniu*, Szczecin 2014, s. 103-116). Są to wszystkie studia metodologicznie

uporządkowane, zachowujące logiczność wynikania i prowadzące do uporządkowanych wniosków.

d) **Problemy z pogranicza teologii i innych nauk**

Kolejna przestrzeń badawcza, która zaowocowała publikacjami naukowymi, dotyczy prowadzonych wspólnie z M. Cholewą badań zagadnień wchodzących w przestrzeń relacji między teologią a psychologią. Zostały przebadane kwestie dotyczące poznawczego wymiaru miłości, na który wskazuje przykazanie miłości Boga całym umysłem (M. Cholewa, M. Gilski, *Miłować całym umysłem (Łk 10, 27)*. *Poznawczy wymiar miłości*, w: I. Jazukiewicz, E. Rojewska (red.), *Miłość jako sprawność moralna w wychowaniu*, Szczecin 2013, s. 237-252). Na bazie analizy transakcyjnej Erica Berne'a ukazano nowe spojrzenie na tak ważny element życia chrześcijańskiego, jakim jest modlitwa (M. Cholewa, M. Gilski M, *Modlitwa indywidualna: wieloznaczność pojęcia i wielowymiarowość relacji*, „Edukacja. Teologia i Dialog” 7 (2010), s. 101-114). W dobie rozpowszechnionych prądów racjonalizmu i subiektywizmu ważnym wydaje się być studium dotyczące relacji pomiędzy formą przyjmowania Komunii, a poczuciem szacunku wobec Niej (M. Cholewa, M. Gilski, *Zewnętrzne formy przyjmowania Komunii św. i ich związek z poczuciem szacunku*, „Edukacja. Teologia i Dialog” 8(2011), s. 179-196). Warto podkreślić, iż studia te znamionuje nie tylko wszechstronność zainteresowań naukowych Habilitanta, ale również są potwierdzeniem jego kompetencji twórczej współpracy ze specjalistami z innych dziedzin, przez co zostaje potwierdzona również uniwersalistyczna wartość teologii.

e) **Magia a religia**

Kolejnym efektem wspólnych badań prowadzonych z przedstawicielem psychologii (M. Cholewa) stały się studia z obszaru przenikania się magii i religii w życiu współczesnego człowieka. Ich zasadniczym efektem było wydobycie i wskazanie kryterium pozwalającego różnicować oba obszary (kryterium "myślenia"), oraz sformułowanie i uporządkowanie trzynastu wymiarów różnicujących myślenie religijne od myślenia magicznego (M. Cholewa, M. Gilski, *Rola myślenia w religijnej i magicznej interpretacji rzeczywistości*, „Analecta Cracoviensia” 43(2011), s. 7-23; M. Cholewa, M. Gilski, *Magical Thinking and Religious Thinking*, „E-Theologos” Vol. 3, No. 2, (2012), s. 190-199). W świetle tych kryteriów przebadano następnie zjawisko ezoteryzmu (M. Cholewa, M. Gilski, *Ezoteryzm i magia w perspektywie psychologii myślenia*, „Studia Leopoliensia” 8 (2015), s. 443-456), a także podjęto próbę zastosowania ich w procesie wychowania (M. Cholewa, M. Gilski, *Myślenie magiczne i myślenie religijne a wychowanie*, w: I. Jazukiewicz, E. Kwiatkowska (red.), *Filozoficzny i teologiczny wymiar sprawności moralnych*, Szczecin 2012, s. 87-106). Artykuły z tej dziedziny są kolejnym potwierdzeniem właściwego warsztatu naukowego Habilitanta oraz szerokich horyzontów myślowych, które pozwalają w uprawianej teologii widzieć i odnajdywać odpowiedź na pytania nurtujące współczesnego człowieka.

Publikacje popularyzujące naukę

W ocenie dorobku naukowego ks. Gilskiego nie wolno również zapomnieć o publikacjach, których celem jest szeroko rozumiana popularyzacja teologii. Przede wszystkim warto zwrócić uwagę na cykl publikacji powstałych we współpracy z M. Cholewą. Cztery tomy dotyczą przybliżenia znaczeń, zarówno w zakresie filologicznym, jak i teologicznym, najważniejszych słów użytych przez Jezusa i zapisanych w ewangeliach. Stanowią doskonałą pomoc dla współczesnych chrześcijan, którzy często niewiele rozumieją z mowy Chrystusa, przez co napotykać trudności zarówno w poznaniu Go, jak i kształtowaniu własnego życia w oparciu o Jego naukę (M. Cholewa, M. Gilski, *Najważniejsze słowa Nowego Testamentu*, Wydawnictwo św. Stanisława BM, t. I (Kraków 2013, ss. 135), t. II (Kraków 2013, ss. 121), t. III (Kraków 2014, ss. 127), t. IV (Kraków 2015, ss. 128). Dwie pozostałe pozycje książkowe obu autorów dotyczą dwóch podstawowych modlitw chrześcijańskich. W pierwszej warsztat teologiczno-filologiczny oraz spojrzenie psychologa pozwalają lepiej zrozumieć oryginalny sens modlitwy, jakiej Jezus nauczył swoich uczniów (M. Cholewa, M. Gilski, *Rozważania o Modlitwie Pańskiej*, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 2015, ss. 125). Druga zaś zaprasza do lepszego, ewangelicznego zrozumienia modlitwy tak bardzo popularnej wśród ludzi wierzących (*Zdrowaś Maryjo*) i pomaga odnaleźć jej praktyczne, egzystencjalne zastosowanie (M. Cholewa, M. Gilski, *Rozważania o modlitwie Zdrowaś Maryjo*, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 2015, ss. 123). We wszystkich tych publikacjach, popularyzujących teologię, punkt wyjścia stanowi analiza terminologii greckiej, a wnioski z niej płynące są ukierunkowane ku zastosowaniu ich we współczesnych realiach życia chrześcijańskiego.

Ocena istotnej aktywności naukowej

Niewątpliwie ks. dr Marek Gilski jest nie tylko teologiem o pogłębionym warsztacie naukowym, na co wskazują jego liczne publikacje, ale również z łatwością dociera z wynikami swojej pracy badawczej do szerszego kręgu odbiorców. Czyni to nie tylko przez teksty pisane, ale również poprzez prowadzone wykłady akademickie i aktywny udział w kongresach i sympozjach naukowych, zarówno za granicą, jak i w kraju.

Ważnym elementem oceny działalności naukowej ks. Gilskiego jest jego aktywny udział w międzynarodowych i polskich konferencjach naukowych. Warto zauważyć trzy wykłady w ramach konferencji naukowych o randze międzynarodowej, poświęconych tematyce mariologicznej. Pierwszym tematem w oparciu o źródła mariologii Jana Pawła II był kwestia, która mocno wybrzmiała podczas obrad Soboru Watykańskiego II i sporą zasługę mieli tu polscy biskupi: macierzyństwo duchowe Maryi względem Kościoła (*Matka pośród Kościoła* – referat na międzynarodowym sympozjum zorganizowanym przez Katedrę Mariologii KUL w dniu 16 października 2006r. Temat sympozjum: *Mariologia Jana Pawła II. Problem interpretacji – sposób recepcji*). Kolejne wystąpienie łączy w sobie teologa i znawcę literatury wczesnochrześcijańskiej, a dotyczy tematu, który ma również spore znaczenie ekumeniczne, mianowicie relacji jedyne go zbawczego pośrednictwa Chrystusa i

pośrednictw podporządkowanych (*Pośrednictwo Maryi w przepowiadaniu Ojców Kościoła – referat na międzynarodowym sympozjum zorganizowanym przez Katedrę Mariologii UPJPII w dniu 20 listopada 2009 r. Temat sympozjum: Pośrednictwo podporządkowane Jedynemu Pośrednikowi*). Zainteresowania teologią ekumeniczną naszego Habilitanta uwidoczniły się w kolejnym wystąpieniu, którego obszarem badawczym jest współczesna mariologia polska (*Ekumeniczność i wielokulturowość w perspektywie języka polskiej mariologii posoborowej*, referat na 23 Międzynarodowym Kongresie Mariologiczno-Maryjnym zorganizowanym przez Pontificia Academia Mariana Internationalis na temat: *La mariologia a partire dal Concilio Vaticano II. Ricezione, bilancio e prospettive, 4-9 Settembre 2012*, Rzym 2012; z M. Cholewa).

Kolejne pole działalności dydaktyczno-naukowej ks. Gilskiego stanowią liczne sympozja i konferencje krajowe (jedenaście), w których brał czynny udział. Wśród podjętych przez niego tematów w pierwszych latach po obronie doktoratu z mariologii zdecydowanie dominuje tematyka mariologiczna. W poruszanych zagadnieniach łączy warsztat teologa z zainteresowaniami formowania się dogmatu w pierwszych wiekach. Obecna jest także mariologia współczesna, z uwzględnieniem wyjątkowości mariologii Jana Pawła jako również reprezentanta oryginalności polskiej pobożności maryjnej. W kolejnych latach wystąpienia Habilitanta na konferencjach ogólnopolskich poszerzają spectrum tematyczne o zagadnienia dotyczące praktycznego zastosowaniu teologii w przestrzeni całościowej formacji człowieka. W tematach dotyczących formacji sumienia czy roli myślenia w wychowaniu sięga chętnie do doświadczeń literatury greckiej wskazując na pewne ponadczasowe jej wartości, aktualne również w naszych czasach. Spośród innych poruszanych tematów warto również wskazać na przenikające się obszary teologii dogmatycznej i teologii duchowości, gdy mowa jest o Eucharystii, modlitwie i przepowiadaniu Słowa.

Dydaktyczna działalność naukowa ks. Gilskiego obejmuje przede wszystkim wykłady kursoryczne z mariologii (od roku 2003/2004) i chrystologii (semestr letni 2007/2008) oraz ćwiczenia z mariologii, patrologii (od 2013/2014) i chrystologii (semestr letni 2015/2016) dla studentów najpierw Papieskiej Akademii Teologicznej, a obecnie Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Prowadził również zajęcia z lektoratu języka greckiego (dla zawansowanych 2004/2005-2009/2010). Ważnym obszarem dydaktycznym były wykłady monograficzne i translatoria (semestr letni 2003/2004; 2011/2012 - 2015/2016), dotyczące takich tematów jak mariologia św. Augustyna, centony homeryckie, *Panarion* Epifaniusza z Salaminy (cz. 1-3) oraz Sobór Nicejski II. Do tego trzeba jeszcze dodać zajęcia prowadzone w ramach Międzyzakonnego Wyższego Instytutu Katechetycznego (wykład z Katechizmu Kościoła Katolickiego i ćwiczenia z trynitologii, chrystologii i mariologii [2005/2006 – 2012/2013] oraz lektorat z języka greckiego). Działalność dydaktyczna ks. Gilskiego obejmuje również wykłady okazjonalne, popularyzujące teologię, a głoszone w różnych środowiskach. Ta ponad 13-letnia praktyka pracy dydaktycznej niewątpliwie dała Habilitantowi możliwość rozwoju warsztatu teologicznego i usprawniła jego pracę naukowo-badawczą. Efektem tej działalności dydaktycznej jest promotorstwo 8 prac magisterskich, jak również opieka naukowa w ramach promotora pomocniczego w jednym przewodzie

doktorskim. Proces dydaktyczny realizował się również w ramach opieki nad studentami (*tutoring* indywidualny oraz opieka nad rocznikiem studentów teologii). Jest także członkiem Senackiej Odwoławczej Komisji Stypendialnej (od 2014) oraz sekretarzem Instytutu Teologii Dogmatycznej (od 2015).

Działalność naukowo-dydaktyczna ks. Gilskiego przejawiała się również we współorganizowaniu sympozjów w ramach Katedry Mariologii UPJPII (krajowe w roku 2004 i międzynarodowe w roku 2009). Jego wysiłki i osiągnięcia na tym polu zostały dostrzeżone przez władze uczelni, co przejawiało się w dwukrotnym uhonorowaniu Habilitanta Nagrodą JM Rektora Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie za osiągnięcia w pracy naukowo-dydaktycznej i organizacyjnej (2009, 2011). Ks. Gilski jest członkiem zwyczajnym Polskiego Towarzystwa Mariologicznego. Stale też podnosi swoje kwalifikacje naukowe, czego wyrazem jest staż naukowy odbyty w semestrze letnim 2009/2010 w Universidad de Navarra (Pamplona, Hiszpania).

Kolejnym ważnym elementem działalności naukowo-dydaktycznej Habilitanta jest udział w projekcie sfinansowanym ze środków NCN przyznanych na podstawie decyzji numer DEC 2012/05/B/HS1/02458. Jego wkład w realizację tego projektu to dzieło: *Epifaniusz z Salaminy, Panarion. Herezje 1-33*, tekst grecki i polski, przekład i wstęp M. Gilski, opracowanie tekstu greckiego i komentarz polski A. Baron, Wyd. Naukowe UPJP2, Kraków 2015. Warte podkreślenia jest również uznanie jego dorobku naukowego przez środowiska naukowe w kraju i zagranicą. Obrazuje to wynik liczby cytowań publikacji według bazy Web of Science: 51, oraz Indeks Hirscha według bazy Web of Science (WoS): 1. Wynik tym bardziej znamieny, że teologia często wydaje się nie być przez te gremia uznawana za równoprawną naukę.

Analiza dorobku naukowo-dydaktycznego ks. Gilskiego prowadzi do wniosku, iż mamy przed sobą dojrzałego teologa, z mariologią jako pierwszą, umiłowaną dyscypliną teologii dogmatycznej. Można więc zapytać, dlaczego właśnie taką problematykę maryjną wybrał ks. Gilski? Odpowiedź jest prosta, jeśli będziemy pamiętać, iż zadaniem teologa jest pogłębianie danych Objawienia przez odkrywanie nowych przestrzeni misterium chrześcijańskiego. Oczywiście na polu wiary przeżywanej w Kościele, czyli w ścisłej współpracy z Nauczycielskim Urzędem Kościoła. Z całą pewnością stałe i ważne miejsce w tajemnicy chrześcijańskiej wiary zajmuje Święta Boża Rodzicielka. Warsztat teologa i filologa klasycznego pozwala Habilitantowi odkrywać aspekty rozwoju dogmatu maryjnego w pierwszych wiekach. Osadza swoją refleksję w szerokim kontekście przenikania się nowej wiary chrześcijańskiej z antyczną kulturą grecką. Nowością mariologii Habilitanta jest, z punktu widzenia chronologicznego, pionierskie opracowania tych tematów na gruncie polskiej teologii. Zaś z punktu widzenia metodologicznego, oryginalność ich ujęcia. Nie jest to jednak tylko badanie starożytnych źródeł, ale równocześnie ukazanie aktualności tematów i metod dla współczesnej posoborowej mariologii. Autor potwierdza to również poprzez sięganie wprost do tematów tej ostatniej. Warto na przyszłość, by publikował wyniki swoich

badania na polu mariologii w polskich i zagranicznych czasopismach naukowych. Spora bowiem część dotychczas opublikowanych artykułów z dziedziny mariologii ukazała się w czasopismach nierecenzowanych.

Teologia, jaką uprawia ks. Gilski, jest teologią o szerokich horyzontach myślowych i badawczych. Można ją też nazwać teologią pogranicza, gdyż potrafi umiejętnie współpracować ze specjalistami z innych dziedzin nauki. Jest to nie tylko potwierdzeniem nabytych i doskonalonych umiejętności pracy zespołowej, ale również umiejętnością ukazywania teologii jako nauki, która w swej naturze zawiera treści adekwatne do poszukiwania odpowiedzi na wszystkie najważniejsze pytania człowieka. Teologia ks. Habilitanta jest więc teologią o szerokim zastosowaniu egzystencjalnym i duszpasterskim. Zasadniczo jednak ogranicza się do odbiorców posługujących się językiem polskim. Trzeba więc postawić postulat, aby ks. Gilski w dalszej pracy, już samodzielnego pracownika naukowego, starał się upowszechnić wyniki swoich badań w szerszych kręgach odbiorców, choćby poprzez ich publikacje w nowożytnych językach obcych.

Wyniki dotychczasowych badań naukowych ks. Gilskiego predysponują go do tego, aby dzielił się nimi z szerszym kręgiem odbiorców. Taką możliwość dają, z jednej strony różne formy konferencji naukowych i propagujących teologię, jak również szeroko rozumiana dydaktyka. Na tym ostatnim polu nasz Habilitant ma już spore doświadczenie. Warto jednak na przyszłość pomyśleć o szerszym wykorzystaniu wiedzy i talentu ks. Gilskiego w ramach zajęć dydaktycznych. Chyba, że jest bardziej teologiem, które dużo łatwiej przychodzi formułować wyniki badań na piśmie, niż przekazywać je w formie ustnej.

Różnorodność tematyczna analizowanych wypowiedzi, związki problematyki mariologicznej z innymi dziedzinami wiedzy teologicznej, a także sama wielość poszczególnych wątków, wymagała dogłębnej wiedzy biblijnej, patrystycznej i ściśle teologicznej. Przedłożonymi publikacjami Habilitant dowiódł, że takową posiadał. O dojrzałości jego publikacji naukowych świadczy także rozległa znajomość literatury nie tylko tej dotyczącej bezpośrednio tematu, ale także pomocniczej, w sposób pośredni związanej z badanymi problemami. Są to publikacje pisane poprawnym i pogłębionym językiem teologicznym, posiadającym jednocześnie cechy dobrego erudyty. Nie jest to tylko nauka zamknięta w hermetycznym kręgu, dostępna jedynie nielicznym, ale otwarta i podejmująca w swych wnioskach konkretne, żywotne problemy nie tylko polskiego czytelnika, starając się wskazać często na praktyczne życiowe jej implikacje. Dorobek naukowy Habilitanta wskazuje, że mariologia ks. Gilskiego to przykład wartościowej próby uprawiania teologicznej wiedzy o Bożej Rodzicielce w szerokim kontekście wielkiej reszty *scientia sacra*, ze szczególnym podkreśleniem jej relacji z chrystologią, eklezjologią i teologią duchowości.

Ponadto jego teologia jest zaangażowana w rzeczywistość wiary chrześcijańskiej, z wszystkimi dobrodziejstwami i wyzwaniem, jakie stoją przed ludźmi wierzącymi przełomu tysiącleci. Pokazuje konkret przesłania ewangelicznego jako stale aktualny w procesie dojrzewania człowieka i wzrostu wiary, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i

wspólnotowym. Wiara ze swoją ponadczasową treścią staje się dla człowieka stymulacją i pomocą w jego procesie wychowania i wzrastania.

Podsumowując istotną aktywność naukową ks. dr. Gilskiego można z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że jest on teologiem pracowitym i twórczym. Z jednej strony posiada bogaty dorobek dydaktyczny, obejmujący nie tylko wykłady kursoryczne, ale również aktywny udział w sympozjach i kongresach teologicznych zarówno w kraju, jak i za granicą. Z drugiej porusza w swych wystąpieniach nie tylko bogaty wachlarz tematyczny, ale czyni to z dobrze postawionym, poprawnym teologicznie fundamentem oraz w sposób logiczny i komunikatywny. Jednocześnie posiada wielką zaletę docierania z poważnymi kwestiami teologicznymi do prostego człowieka wiary, popularyzując w ten sposób dobrą, pogłębianą teologię i dając odbiorcy fundament dla właściwego kształtowania chrześcijańskiego życia. Jako propozycje ścieżek dalszych badań naukowych, uwzględniających jego wiedzę teologiczną i umiejętności w dziedzinie filologii klasycznej, można wskazać następujące: uprawianie teologii metodą *via pulchritudinis*; badania dotyczące relacji mariologii i chrystologii u początku formowania się dogmatów, zwłaszcza z uwzględnieniem dzieł źródłowych niedostępnych w języku polskim (czynności teologiczno - translacyjne); ekumeniczna wartość mariologii.

Wniosek końcowy

Po wnikliwej analizie książki *Mariologia centonów* oraz pozostałego dorobku naukowego ks. Marka Gilskiego mogę stwierdzić, iż całość badań naukowych Habilitanta zasługuje na bardzo dobrą ocenę. Dokonania naukowe, jak i działalność dydaktyczna, aktywny udział w sympozjach naukowych, polskich i zagranicznych, pokazują, że jest on dobrym specjalistą z dziedziny teologii dogmatycznej (ze szczególnym uwzględnieniem mariologii) i rokuje dobre nadzieje na samodzielnego naukowca w tej dziedzinie. Ponadto ogromna pracowitość i zdolność szerokiej popularyzacji uprawianej wiedzy wskazują na owocną i istotną aktywność naukową Habilitanta. Podejmowanie przez niego tematów trudnych, mało zbadanych oraz ciekawe i nowatorskie ich ujęcie wskazują na jego osobisty i istotny wkład w rozwój tej dziedziny naukowej już po otrzymaniu stopnia doktora. To wszystko uprawnia, w moim przekonaniu, do dopuszczenia ks. Marka Gilskiego do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Lublin, 10.06.2016

ks. dr hab. Janusz Lekan, prof. KUL

Handwritten signature of ks. Janusz Lekan in blue ink on a white background.